

BORO KAMIĆ

Zemlja i ljudi Šipana

*U spomen svojoj supruzi Zlati koja je neizmjer-
no voljela Šipan*

Autor

Nije bajka, iako je nalik na nju: jer kad čovjek čuje te priče toliko mu sve ovdje postane blisko kao viđeni čin života da požali kad one završe

Pričajte ... samo pričajte ...

I protiču dugi sati puni priče i maštanja, odmeta se prošlost u zasebnim i golemim predodžbama i beskonačnim legendama, sve je toliko rječito i slikovito da vrijeme protekne kao živo pismo s usta ostarjelog ribara u čije se izbrzdano lice sa užitkom gleda a iz svake riječi osjeća kako ta zemlja i ti ljudi tonu u zaboravu.

Jer, takova je priroda što je prošlo, prošlo je... što jednom protekne više se ne ponavlja.

A čega sve tu nije bilo ... na toj suzi prirode što je okamenjena pala u more, na tom škoju o čije lice vjetar i more uzaludno okušavaju snagu jer ništa izmijenili nisu, na tom otoku čudesne ljepote što u smiraj dana, zajedno s drugim otočićima što plove uokolo njega kao u konvoju žure od iskona u nedogled u beskrajnoj žeđi za prostranstvom i životom. Oduvijek isto: kupa se u moru, hladi vjetrovima i grije na toplim zrakama južnjačkog sunca.

Priroda je sama sebi ovdje ispjevala himnu: u svim godišnjim dobima raskošna i privlačna.

Mijenjao je imena po zakonima gospodara kojima je pripadao.

Imao je i svoje predikate od kojih naziv »mali otok od zlata« na upečatljiv način govori sve o njemu.

Danas je Šipan problem.

I to govori sve. A tajne nema: jednostavno neće ili ne može da se shvati da su ljudi s kraja i oni s otoka »ptice koje ne lete zajedno«.

Kada je priroda dijelila ljepote i vrijednosti zemlji, na Šipanu se dulje zadržala. I raskošno ga obdarila svim krasotama i vrednotama.

Blagoslovljena je to zemlja kojoj treba samo sje-me u njedra sakriti.

Vinograd je nekada ovdje bio pravo bogatstvo. U pradavnim vremenima, legende kažu, a požutjeli pergamenti potvrđuju, poznat je na daleko kao vinar-darski otok.

A zatim kao maslinarski... nekoliko maslinovih stabala otac je davao u miraz kćeri ... u oporuci ih ostavljao sinovima uz blagoslov, ako ih budete va-jano nje govali kruha nećete željeti...

Prostrano polje, kakovim se može pohvaliti malo koji otok i veći od Šipana, uvijek se obrađivalo do posljednjeg pedlja, mijenjalo je boje s godišnjim do-bima i promjenjivim berbama koje su jedine unosile promjene u ushodani životni mehanizam, koji je u svim vremenima kucao istim tempom u skladu sa složenom odvratnosti seoskog života kad nisi sam sebi gazda.

A ipak, i na najmanji otočić, i na onom pod samim vrhom brda, što su ga težačke ruke međom ogradile i zemljom nasule, sađena je loza ili maslina pa se sada, kada je šumski pokrivač i na otocima devastiran, lijepo vidi zašto je poljoprivreda nekada bila rentabilan posao.

O Šipan su se otimali mnogi pa su i najpoznatiji vojskovođe ondašnjeg svijeta u šipanskim vodama megdan dijelili.

Grci, Rimljani, Iliri, Francuzi, Austrijanci ostavili su tragove svoga prisustva na njemu.

A razdoblje Dubrovačke Republike posebno je poglavlje.

Kronike pišu da je u danima mnogih historijskih prekretnica ovdje više od jednog milenija stolovala domaća vlast upravljajući po domaćim zakonima. Pa iako i to razdoblju nije bilo bez mana, ipak su se slobodnije razvijali, trgovali, plovili, ribali i zemlju obrađivali nego najveći dio tadašnjeg svijeta...

Plovili su po prostranom svijetu koji ih je očaravao, ali ih nije zbunjivao, odakle su kretali tamo su se i vraćali. I na ovom otoku radili mnoge poslove, savijajući leđa i nad zemljom, jer nitko tko je ovdje živio nije bio bez motike.

I u vremenima najveće pomorske konjunktore glad i zemljom uvijek je bila prisutna. Sve se znalo o njoj, i kolika je koja parcela, i čija je, koliko donosi i koliko vrijedi, njihovo viđenje zemlje ide dotle da stariji i danas na detaljima o vlasništvu osvježavaju svoje povijesno pamćenje i ponose se tom zemljom kao vlastitim posjedom.

Za mlade je to starinska priča, njihova strast za zemljom odavno je iščezla pa o njoj malo i govore. I još manje na njoj rade. I kad im netko spomene i traktor, a ne motiku, odmahuju rukom ... sve što se na tom poslu činilo radilo se i previše dugo i kasno pa je od takove prakse teško i očekivati više.

Jer, sve s čime se odugovlači odbija a ne privlači.

I zato se polje šipansko danas više žuti nego zeleni. Naslušali su se obećanja koja nikad nisu ostvarena pa se oneraspolože čim razgovor skrene na te vode.

Decenijama su ovdje hrabro gledali u lice problemima, na otocima se puno toga zamišljalo, ali se malo što sredilo kako valja ... sve je ostalo u planovima. A živjeti treba svaki dan, a plan je obećavao bolje na dugu stazu. I kako se ne mogu smiješati ulje i voda, problemi su odavna prerasli vlastite mogućnosti, prešli njihove snage pa se sada i ovdje priča više o tome što se moglo uraditi nego što se uradilo. Sve to s razlikom što je utisak od stvarnosti uvijek jači od utisaka koje ostavlja pričanje.

I mladi odlaze sa svoga otoka.

Ovdje, izgleda, da završava priča o Šipanu, ali nije tako, u stvari ona tek počinje.

I ovdje se svijet mijenja, starački pogledi su izgubljeni a ruke umorne pa otok lagano umire...

Svakog dana doplovi na otok gaeta iz grada i donese namirnice i kruh, i sledeno meso, i konzerve ... sve. Na rivu se sakupe ljudi, i konji, i traktori da prevezu i prenesu što gaeta donese. A između te žurbe vrmaju se djeca i galame. Potraje to sat, dva i sve se ponovno složi u tišinu, a život u utrtu kolotečinu.

— Pa, šjor Miho, kakovi su bili ti ljudi koji su prije ovdje živjeli — zapitao bi netko Miha Libana, šipanskog starosjedioca, koji je puno i do u detalje slikovito i rječito znao pričati oživljavajući pojedinosti iz vremena koje je nosio u svom sjećanju.

... Bili su isti kao i mi samo u akcijama bili odlučniji i mnogo valjaniji... osim rada sve im je nedostajalo... a danas ima svega više nego rada...

— I što bi valjalo uraditi pa da opet krene?

... Raditi, — odgovorio bi kratko i jasno.

Prošla su stara vremena, i šjor Miho je pod plodom, ali ono njegovo raditi, raditi i opet raditi i danas bruji kao eho, ne što se radom vrijeme skraćuje, što moralnoj snazi valja dodavati i fizičku niti da se radom zatomi u čovjeku nešto što ga u duši mori i davi, već da probudi Šipan u neizmjerne snazi i ljepoti punoj doživljaja ... da ih ne zbnjuje svijet već da se, kao i nekad, vraćaju odakle su krenuli sa novim saznanjima i s pravilnim sudom o vlastitoj ličnosti što i ovdje može i mora životu dati sve elemente dostojanstva i vrijednosti.

Jedni kažu svi prospekti nude svijetu i ono čega nemaju, a Šipan nema svoga prospekta i nikome ne nudi ništa iako može ponuditi svašta... Raspalio bi taj papir širom svijeta mnogočiju maštu, dolazili bi ljudi ... čujte perspektiva Šipana je u turizmu ...

— Ni slučajno, navode drugi i dodaju perspektiva mu je u ribolovu. Molim Vas, budite malo strpljivi pa poslušajte, sve je bilo i propalo i vinogradarstvo i maslinarstvo i brodarstvo, ali ribarstvo i dalje traje. Istina, u pojedinim vremenskim razmacima različitog je inteziteta ali je u kontinuitetu, od kad je Šipana pa do naših dana. I u njima Šipan je naš najribarskiji otok, tu je danas uglavnom stacionirana ribarska flotila dubrovačkog kraja... uprite prstom u neki drugi naš otok gdje na jedva tristotine stanovnika riba četrnaest mreža plivarica! I hrane Dubrovnik ribom. A kad bi se u ribarstvo uložilo samo dio koliko košta izgradnja jednog hotela gdje bi im bio kraj? To bi se zvalo rentabilitet i stabilizacija ...

Jer, kaže se, turizam: dobro, može i on, i sada je prisutan, ima hotel u Luci Šipanskoj koji nekako spaja kraj s krajem... Zašto? Radi sezonski... kad dođe jesen ključ u bravu a osoblje na spisak Biroa za zapošljavanje. A godina ima četiri godišnja doba, a ne samo ljeto, i u svakome od njih valja jesti i živjeti. A ribarstvo i ovakovo kakovo je doprinosi i daje tokom čitave godine. A ipak, sve su oči uprte u turizam, posebno otočkih otaca, koji će sigurno zamjeriti i ovom štivu, ali tu se ništa ne može, jedno je želja i improvizacija a drugo ekonomska logika i računica. Čovjek je u napasti da posegne za prošlosti i u vremenu dubrovačkog nađe rješenje zbog čega su im otoci biti zlatni rudnici a ne problemi... Kaže se: za svaki otok bila je razrađena odgovarajuća praktična djelatnost i razvojni pravac jer svaki je otok svijet za sebe...

I Šipan je svijet za sebe...

Moglo bi i jedno i drugo, dodaju treći. To je već mnogo bolje, štošta bi se moglo korisno upotpunjavati, opet me nešto vuče da posegnem u prošlost — jer takovih primjera ovdje nije manjkalo. Samo, uz jedan uvjet, valja više raditi nego čakulati ... čakule su do problema i dovele.

Bilo je u prošlosti tu i ribara i pomoraca, težaka i zanatlija, trgovaca i gostioničara i svi su živjeli, za svakoga je bilo mjesta pod suncem.

Kaže se: mudrost je živjeti u svakoj prilici, znati opstati, biti uvijek prisutan, ne dati se i točka. Bila to nekome mudrost ili ne Šipanjani su je svojim primjerom kroz vjekove potvrđivali. Pred voljom da se uspije sve je popuštalo.

Kako je lijepo pod starim seoskim krovovima, kako je oko srca toplo kad se uz svaku riječ ne pribada riječ problem kao kolac uz lozu, kad se životni problemi rješavaju jednostavnom logikom: radi pa ćeš i ti imati, ... kad je u tih nekoliko riječi životne mudrosti zbijeno više sadržaja nego u mnogim referatski nerazumljivim rječima i svakodnevnim nategnutim rečeničnim konstrukcijama.

Vrijedan čovjek sve može valorizirati: i more, i tišinu, i ribu, i zemlju, i grožđe... sve: nešto za prostu drugo za proširenu reprodukciju, — tako bi trebalo urediti ovaj otok pa mlađi ne bi odlazili, ostajali bi, jer u svakom poslu treba i mladih ruku... moglo bi se ovdje živjeti sasvim pristojno a s vremena na vrijeme priuštit sebi i malu raskoš ... zadovoljan izraz njihovih lica pričao bi sam za sebe.

Ne bi se govorilo »čudni su ljudi ti Šipanjci«... mrzovoljni, zamišljeni...

Ima tu i blagih lica, a bilo bi ih i više, kojima se ugodno i ravno gleda u oči.

x x x

Istina, otočki svijet i inače je pomalo čudan svijet, pa ni Šipanjci nisu iznimka, svi kao da su isklesani od neke tvrde građe... svakome ponešto fali, ali nitko se ni na što ne žali. Žive u nekom svom samoživlju koji se ponekad penje i do životne laži da su svi sretni ljudi pa pretjeraju u svom ponosu ponekad toliko da im se to i osveti. Ali tu se ništa ne može, kad su u takvom raspoloženju bolje im je ići niz dlaku s izrazom blagonaklonog razumijevanja za problem o kome vam govore jer ih u suprotno ionako nitko neće uvjeriti... Nekom drugom prilikom, to je druga stvar.

Jer, teško je čuti Šipanjca da na brzinu mijenja mišljenje ili da se prekomjerno jada... nije lako taj film vidjeti na ovom otoku.

... Bio je meštar, marangun, a ruzumio se i u druge poslove, kao neka vrst kućnog meštra, kako bi se to reklo danas. Ime neka ne bude važno, počesto naše otočko ime koje samo za sebe ionako ništa ne govori osim što ga je naslijedio od svog djeda, a ovaj od svog djeda, kao zavjet svecu tog imena u jednom fatalu kad je priroda bila poživinčila a more uzavrelo pa se sve bilo stopilo u neprozirni mrak u koga je uzalud bilo upirati pogled jer se ni prst pred nosom nije vidio.

Radio je po kućama, gradio novo i popravljao staro, siromaški i pošteno. Ali jednog dana iskušenje

i potreba bili su jači od poštenja. I žandarni su ga predveli sucu.

Kako te nije sram, počeo je sudac da mu čita bukvicu, ali nije daleko odmakao.

... Hoćemo li, sudijo, na ti ili na vi?

— Ti meni vi a ja tebi kako me bude volja, — odgovori mu sudija.

... A ne, ne ... ako ste vi sudija i ja sam ispitani majstor, jednako ili nikako jer inače više ni riječi neću pregovoriti, ni jednoga slova zucnuti. Jer čega to mene ima biti sram? Nikakova sramota nije kad majka rodi nekoliko sinova pa jedan među njima dospije pred sud. Sramota je, moj sudijo, kad majka rodi sina pa ga školuje za lupeža.

— Što si to rekao, — upita ga sudac.

... To što si čuo.

— A kome si to rekao? Da se to moguće ne odnosi na mene, — opet će sudac.

... A da na koga.

— E, pa dobro kad je tako, šest mjeseci za prekršaj a šest mjeseci za uvredu.

Nije se tužio ... dugom nizu mlitavih dana pribrojiti će i tu godinu, u njegovom životu ionako nije bilo ni lirskih ni melodramskih kontrasta već je sve bilo tvrdo sa izoštranim kontrastima u čemu je on gledao neku veću vrijednost vlastite ličnosti... oduležati tu godinu, a zatim pričati u satiričkoj ljutnji o toj gospodi kojima je u brk skresao što im je odavna trebalo kazati.

Da, da ... ali nije odsjedio tu godinu, kraljica je rodila prestolonasljednika pa je amnestija zahvatila i njega. Vratio se na svoj rodni otok i nastavio kao i ranije, gradio novo i popravljao staro, siromaški i pošteno. Odavna je pod pločom pred Duhom Svetijem, zaboravili su se kroz to vrijeme i mnogi važniji otočki događaji, ali ovaj živi i prepričava se s toliko rječitosti i slikovitosti u beskonačnim događajima otočkim da čovjek slušajući ih, ni ne primijeti kako protiče vrijeme, uživljavajući se i sam pomalo u događaje koji kazuju da su najbolji dio svog života prepatili, ali da duhovno nisu klonuli.

I još nešto, svi su čvrste ruke s jednom crtom iskonske okrutnosti ... njima je teško zapovijedati jer oni ne trpe ništa što se ne slaže s njihovim mišljenjem ili ne pokorava njihovom upravljanju. Nije šipanska krv vodnjikava tečnost već užarena lava koja svakog časa može uzavreti.

... Zvao se Perica, bio je iz roda Paskičevića, a to su bili šipanski starosjedioci, dobri pomorci i valjani težaci.

I on je bio težak.

I posljednji zvonar na Trojici. Nije to nikakav visoki otočki vrh što zašiljen strši u oblake već poveći brežuljak koji dominira okolicom, na vrhu koga je crkvice, čempres i zvono.

U ta, ne baš tako davna vremena sve se na Šipanu objavljivalo zvonjenjem zvona na Trojici, i radost i tuga. I djeca su se pozivala u školu zvonom sa Trojice, prvi put je zvonilo za pripremu, drugi put za polazak od kuće a treći put je označavalo početak nastave.

I dođe rat.

Tamne oblačine pune prijetnje i nespokojstva kovitlale su se i nad Šipanom, strateški važan i priv-

redno zanimljiv zapinjao je za svačije oko pa ga je i tog puta čuvala vojnička posada.

Ali ga nije sačuvala.

I jednog aprilskog dana četrdeset i prve stigoše na otok Italijani.

Uz obavezni ceremonijal sa zastavama, jedna od prvih naredbi odnosila se na vrijeme, valjalo je sat pomaknuti za uru naprijed.

Obavijest o tome dobio je i zvonar na Trojici. Ali mu nije bilo ni na kraj pameti da je poslušno izvršava već je i dalje zvonio kao i do tada.

— Ako ste vi dirali orlođije nije Bog vrijeme, — odgovorio je oficiru koji ga je pokušao najprije lijepim pa zatim ostrim riječima, a kasnije i prijetnjama, uvjeriti u potrebu drugačijeg obavljanja njegovog zvonarskog posla. Ali sve je bilo uzalud. Po dolasku na Trojicu ponovno je zvonio kao i do tada, radosno odzvonivši dvije i po godine kasnije, dabome po starom vremenu, i razoružanje nezvane italijanske posade na otoku, na veliko zadovoljstvo zvonara Perice.

Imao je on, naime, neke neraščišćene račune s Italijanima još iz prvog svjetskog rata.

U tim je godinama kao austrijski mornar plovio na »Helgolandu« u svojstvu ložača. Čim bi se na horizontu pojavile italijanske topovnjače znalo se kakova će komanda uslijediti: »Svi na svoja mjesta... punom parom naprijed!

Za Pericu je to značilo ubacivanje ugljena pojačanim zamahivanjem lopate pred otvorenim ždrijelima ložišta pod kotlovima da se para u njima podigne do maksimuma.

... Los menč... forverc... šnel...

Toplina je bila kao u paklu, znoj je tekao u potočicama niz čitavo tijelo, iskrilo je pred očima od umora, mišići su se napinjali do prsnuća, a ono šnel... forverc i los menč stalno odzvanja u ušima i para živce. Daška ni od kuda. Jer, otvor kroz koga se silazilo u potpalublje bio je zatvoren teškim željeznim poklopcem i osiguran katancem.

... Ma obračunat ćemo se jednom, pa kad tad, — govorio bi sam sebi.

I jednog dana kad je sa svoje Trojice sišao da nešto nabavi u susjednom Suđurdu vidio je kako jedan italijanski vojnik tuče jedno dijete.

... Los menč, šnel, forverc, — zabrujalo mu je u ušima i kroz glavu prostrujao onaj davnašnji zavjet o obračunu pa je nasrnuo na vojnika i izudarao ga do smrti.

I zadovoljan otišao na svoju zvonaru.

Potruga, prijetnje, obećanja, — ali sve je bilo uzalud. Svi su znali što se desilo i tko je učinio, ali prastari običaj na Šipanu »što si čuo nisi čuo, što si vidio nisi vidio« u tim ratnim danima dobio je posebno na značaju. Nikad na Šipanu nije bilo lako naći svjedoka, a nije ni danas, pa ni među djecom. Izmalena se brusi ta otočka filozofija i ponavlja dok se dobro ne nauči kao životna lekcija u kojoj se »ja ne znam« ponavlja kao refren praveći, prema potrebi, od njih jednom janjiće u lavljoj koži a drugi put lavove u janječem runu.

U prošlosti, kazuje počutjeli arhivski papir, zbog jedne tuče morali su neki Šipanji pred kneza.

Kad su došli u Knežev dvor kančelista ih pita: znate li gdje se nalazite? A oni odgovaraju: ne znamo, vi ćete nam kazati.

— A znadete li zašto ste ovdje, — pita ih kančelista.

... Ne znamo, čut ćemo od vas ...

A kad su u pomanjkanju drugih svjedoka ponekad svjedočila i djeca, odgovori ni za slovo nisu bili drugačiji. Teška otočka svakodnevnica nije utkala u ove ljude razmetljivost ni hvalisavost u izražavanju već oprez koji ih zbija i svemu daje oštrinu, a pogledu uperenom uvijek negdje u daljinu — punu odlučnost ... lice im je tada okrenuto uvijek prema horizontu kao da im otuda ima stići odgovor na sva pitanja koja želi znati i savjet kako valja reći pa da vuk bude sit a koza cijela.

x x x

Od svih godišnjih doba Šipanjci najviše vole ljeto. U toj bogatoj riznici užitaka ribarstvo je na prvom mjestu... more je njihov gospodar, ono uokviruje i daje sadržaj njihovom životu.

Nekad se ovdje živjelo od loze, pa od maslina, pa od plovidbe, pa od svega toga pomalo, živjelo se i sa tim djelatnostima prestalo, ali ribalo se uvijek, pa i danas mnogo toga što je na Šipanu lijepo počiva na temeljima od ribe.

... I te je godine ljeto bilo sazrelo: oko podneva sve se pospano peklo na suncu. Peče i grije svih jednako: i kuće, i rivu, i barke i more. . ono malo maestrala kao da je više nanosilo toplinu nego je razblaživalo.

U vrijeme ljeta i ribolova Šipanjci zamijene dan za noć, po danu spavaju a po noći ribaju. Preko dana se samo poneko dijete kupa. Pravi se Šipanjci ne kupaju. . . rijetko, ako se okupaju jednom u sezoni i to je previše.

Tek u kasne popodnevne sate, kad sunce pređe dvije trećine svog puta i prestane kroz vrelu zrak prosipati užarene zrake, počinje se pomalo primjećivati užurbanost koja završava prije noćne tišine.

Lučica oživi.

— Gdje ćeš zametnuti večeras, — jedino je što pitaju jedni druge iako unaprijed znaju da pravu istinu neće čuti...

Unose se mreže u leute, namještaju ferali, nalijeva gorivo, pregledavaju konopi. . . I ribarska kabanica i druga ribarima potrebna odjeća unosi se u leute. . . sve staro, rasparano ili okrpljeno kakovo je i na njima navučeno. Ali takav je ribar, na svakome bi ta roba stajala kao na plašilu ali na njima ne.

Sunce se sve više naginje na zapad, ubrzo je i potonulo u crvenilu, ali još se vidi. A dok god ima zraka sunca ne kreće se na postu. Uvijek u prvi mrak. Jer, kako kažu Šipanjci, kuda plovi ratni brod i ribar to nitko ne treba da vidi i zna.

— Vozi pravac 95 ...

... A što to znači, patrune? — pita ga u čudu kompanjon.

— To ti znači, vozi do iza prve ponte pa ćemo se tamo, da drugi ne čuju, dogovoriti gdje ćemo večeras svijetliti, — odgovara mu ovaj, iako ta tajna i nije tajna, dokle god okom niz more mogu vidjeti prepoznat će po danu nepogrešivo jedan drugoga, a po noći, po jačini ferala, tačno znadu svijetli li Nikolica, Vlatko ili Vjeko ...

Svi su toplo obučeni. Jer, sunčanu žegu na moru

brzo zamijeni noćna svježina koja se i usred najvrućeg ljetnog dana osjeća na moru. Ubrzo će rosa, poput kiše, navlažiti i mreže, i barku i ribarsku kabanicu...

Po glatkoj površini lučice izdužile su se sjene...

— Mola cime ...parčivamo ...

Zabrujali su motori, zaparali glatku površinu mora i začas nestali u noći... Okolo je sve već bilo crno pa se tek pažljivim motrenjem moglo otkriti obrise obale ili ponekog predmeta na njoj. U kućama na obali i dole u daljini svijetlile su žarulje i kroz okna, kao kroz kakove velike oči, prosipale žuckastu svjetlost. Nad crnim obrisom gora prosijavao je s časa na čas blijedi i tanki mjesječev srp šetajući nebeskim svodom.

Sve se brzo stapalo u neprozirni mrak i neku čudnu tišinu koju su remetili samo jednolični noćni šumovi, zujanje komaraca, brujanje motora i valiči što su pljuskali o barku.

— Ferma ... ovdje ćemo surgati...

Blještavi snop svjetla prosuo se morem i u raskošu raznih boja opasao krug što ga je oblikovalo sjenilo ferala...

— Jedan će motriti kupi li se riba pod svijetlu, a drugi mogu dotle malo prileći...

Tako su na ovoj posti nekad, davno, ribali i njihovi stari.

Ubrzo se ispod prove čulo teško disanje, pa zatim hrkanje... spavalo se snom pravednika na tim slanim i vlažnim pajulima što vonjaju po ribi, kao da se nalaze u krevetu hotela najveće kategorije.

Mušice su letjele oko splendoru, a pod njime kupila se riba.

U ovoj tišini san bi brzo preuzeo čovjeka, ali valja gledati u more...

Sjedi na kaobandi barke nepomično i zuri u more što se iskri pod feralom, očiju uprtih u dubinu da ugleda i prepozna ribu.

Lice, kao zgrčen papir, išibano morem i vjetrovima, sjaji mu se od svjetlosti, mišići su zategnuti uz neki lagani izraz uzbuđenosti koji se često mijenja u nijansama do potpune izmjene izražaja lica, već prema tome kupi li se riba pod feral ili je nema.

Ribe je sve više.

Negdje iz daljine, sa Lopuda, dopirali su zvuci džezera i razlijevali se prostranstvom. To su one tišine o kojima su pričali stari, kad se i riječ običnog ljudskog govora čula miljama daleko, a nego li ovo treštanje i bubnjanje kao u džungli.

...U to davno vrijeme, kazuje starinska priča, na Trojici su dužnost zvonara obavljali Frano i Frane, brat i sestra.

I jednog dana, kad se bunaca razlila površinom mora, ribari su izašli u lov. Zapirali su duga vesla u glatku površinu mora između Šipana i kopna, i bili negdje na polovini kanala kad se sa Trojice oglasilo zvono. Skinuli su kape dok je zvonjava trajala, a tada je patrunka rekao »Nismo odavna odnjeli Franu ribe, ... valjat ćemo što god dat kad se vratimo...«

U rano jutro slijedećeg dana, kad su se ribari povratili iz ribolova u lučicu, Frano ih je čekao na rivi.

— Ke nova Frano... što si ti uranio?

... Došao sam patrune po ono što si mi sinoć obećao... I da ti skratim put ...

— Evo, moj Frano, pa sam uzmi koliko hoćeš. . .
Fala ti, moj patrune, rekao je tiho.

Rijetko će kada Šipanjac glasno i na drugačiji način izraziti svoje zadovoljstvo. Fala, — i to je sve. Kaže to naoko ravnodušno i mirno, ali u ta četiri slova jedne riječi zbijeno je prastaro shvaćanje ovih ljudi da čovjeku treba pomoći ako želi da mu ulovi budu bogati... važniji je čin od zahvale.

Pod feralom se riba svjetluca i prevrće u svom ludom posljednjem plesu opijena svjetlom.

— Ustaj družino . . .

U jednom trenu svi su budni i svak na svome mjestu... zaboravilo se na grčeve u stomaku, romatiku, išijas i sve druge bolesti što su ih zaradili, u ovoj stalnoj vlazi, po leđima prolazi laka drhtavica, ali svi rade svoj posao bez puno riječi i nepotrebnih kretnji... More je mirno, ali da je i fortuna oni bi to sve jednako mirno radili kao da se ne nalaze u opasnosti već u toploj sobi kod kuće.

Plivarica je sakupljena, zatvorena kako oni kažu, a riba u njoj zarobljena.

Sve je i dalje mirno, sve jednolično, i pokreti i riječi, samo su ruke žveltije, a oči svjetlije a duboke bore po licu sve se vidljivije slažu u zadovoljan izraz ljudi koji znaju svoj posao i koji su zadovoljni postignutim učinkom.

Otkada se riba sa plivavicama, na Šipanu nema slabog ulova.

A u početku sumnjičavo su se odnosili prema njoj, a danas su svi opremljeni (s)njima.

Jer, takovi su Šipanji, živeći na svoj način imaju neku čudnu, nagonisku odvratnost, prema svemu novom. A kad se uvjere u prednost tada su najgovorniji zagovornici tog novog. I priče o vremenima kad je bilo puno ribe sada su rjeđe. Jer, malo su kada Šipanjski ribari živjeli tako dobro od ulova ribe kao i danas, kuće su im obnovljene, lijepe i velike, namještene po gradsku, leuti su im novi, motori jaki . . . televizija u boji, frižideri, zamrzivači, — otvorenih očiju ovdje se danas gleda u svijet koji ih očarava, ali ne zbunjuje.

U rano jutro vraćaju se u svoju lučicu.

Motori breću, sunce pomalo izranja i penje se na vrh brda . . . crvene su padine, iskri se more, sve se reljefno ocrtava na prozirnoj i zlatkastoj svjetlosti sunčeva izlaska, sve miriše na rano i prekrasno ljetno jutro. Samo se čuju glasovi jutra i jedva čujni pokreti prirode... diše umirujućom ljepotom i snagom, kako reče Tolstoj, pa se čovjeku čini da na svijetu nema zla, da je sve satkano samo od ljepote i ljudske dobrote.

— I sutra će dobro vrijeme. . . bit će i sutra dobar ulov. . .

Možete im vjerovati kad tako kažu, po strujama u moru i drugim znakovima prirode nepogrešivi su prognozeri vremena i prilika na moru. Žive s njima, razumiju se, razgovaraju se međusobno. Kažu, priroda opominje i savjetuje svakoga tko njen govor razumije i želi da sluša. I govorili vi što govorili, iz nijednog pravog Šipanjca to uvjerenje nećete istrgnuti.

Leuti su vezani uz rivu, odmaraju se na svojim sidrištima u nevelikoj lučici, na njihovim pramcima složene su mreže i pokrivene inceradama da se zaštite od sunca, ulov je sortirani i na ribarnicu otpremljen, a ribari se umornog koraka uskom uličicom vra-

ćaju u svoje lijepe kamene kuće jednostavne renesanse čiji pojedini detalji potječu i iz još starije povijesti.

Nitko nikoga ne pita koliko je ulovio, želeći intimno da je on taj koji je ulovio najviše... ne radi novca već radi priče, svima je stalo najviše do toga da steknu ugled dobrog ribara što kod njih stvara neku veću vrijednost vlastite ličnosti u tolikoj mjeri da ih ti čudnovati i nedokučivi razlozi vuku nekad i u opasnosti. I zbog toga su uvijek na moru u potrazi za ribom, pored njih vrijeme se ne vuče u dugom nizu beskorisnih sati niti kod šipanskih ribara ima mlitavih dana.

A što se tiče mora o njemu govore uvijek samo najljepše. I kad ih vjetar šiba, i val polijeva, i kad se prozeblu i okisli s mora vraćaju kući, o moru s poštovanjem govore.

— A bilo ga je, bilo . . .

— Ima ga i sad freška, zafjoketo je dobro . . .

— Potrajať će ova skontradura . . .

I sve tako i u tom stilu, za sve nedaće nije krivo more nego ljudi što nisu sagradili čvrstu barku, malo dulju ili za dva-tri madjera veću... što nisu ugradili malo jači motor i slično, pa na tu adresu sleti ponekad ponešto s neba na zemlju, da se odmah zatim sve zaboravi i počne priča o još strašnijim fortunalima kakovih više nema, ali se zato pamte.

Jer, u pravilu, pravi ribar ne psuje.

Malo i puše, nedjeljom karte i boca vina. Ili na boće...

I nikad se na dosadu ne tuže. Na moru i nije čovjek nikada sam, kažu, — u društvu je s morem. A kad je društvo u barci ne govori se puno: na moru se smatra vrlinom držati jezik za zubima i govoriti jedino kad se pita ili treba. I to jedino o ribi ili poslu za koga si rođen. A posebno valja paziti da se ne spomene zeca: ako i dođe u razgovor valja kazati »onaj što mu se ime ne smije u barci izreći« . . .

Žive tako nekim svojim posebnim otočkim životom: svi su na moru izgubili svoje najljepše godine, netko i zdravlje, poneko je upropasti'o sreću pa i budućnost, ali svi o tom življenju pričaju s nekim čudnim ponosom i nitko za ništa ne okrivljuje more.

Ljudi vole sve pa i svoj život i kad je težak.

Ako je i takav, njihov je.

I svakog jutra čim ustanu odmah s prozora pogledaju more i barke u lučici i poslušaju kako more prigušeno po žalu rasipa snagu i nešto čavrlja drago kao muzika i tiho poput ženskog šapata.

Od rođenja svakog dana ponavlja se ta ista slika a još im nije dosadila.

Kažu: na moru nema jednakih dana. . . ma koliko naličili jedan drugome svaki dan je novi dan.

I počne se odmatati priča o tim i takovim danima i moru koje podivlja kad se iznenada naljuti.

. . . Sve je ukazivalo da je tog jutra osvanuo rdav dan. U početku puhalo je pomalo jugo, ali je brzo jačao i sve brže razgonio po nebu oblačine, crne i kišom nabrekle. Sve se pretvorilo u sivo: i dan, i kuće, i barke i ljudi. . . vidik se suzio a priroda je dobila nekakove mračne sjene. Sve se češće čulo kako se valovi lome tupo udarajući o rivu i obale otoka.

Mreže su im bile u moru, duboko niz visoku i nepristupačnu jugozapadnu šipansku obalu.

A mreže su ribarevo bogatstvo.

I trebalo ih je poći salpat.

I ranije je bilo nevremena, i ranije su se oni u njima dokazivali, ali sada je to prošlost. Jer, dokazivati se valja uvijek nanovo, — ono iz prošlosti samo je pouka kako se u novoj prilici može lakše snaći.

I pošli su.

Val za valom nalijetao je na brodice prijeteći da ih potopi, — poput orahove ljuske plesali su leuti, između valova probijajući se s mukom kroz pjenušave bijele kreste na njihovim hrbatima. Zabrinuta lica žena i majki pratila su ih dok nisu zamakli za pontu. . . skotrljala se i poneka suza dok su palile svijecu pred ikonom na kojoj se od čađe i starosti jedva razabiru oči i poneki dio svečeve odjeće.

Izgledi za uspjeh ili neuspjeh stalno su se mijenjali.

Cijeli dan i cijelu noć za njih se nije znalo. Nebo je i dalje bilo ogrnuto oblacima, zvijezde su se gasile jedna za drugom, ali glasa niotkud.

Tek kad je sutradan fortuna iz daljine kako brekću motori.

Odlaknulo je svima.

A oni su i tog puta s uvažavanjem i pristojnošću govorili o moru: osjećajući se sastavnim dijelom tog istog mora odmah su mu negdje duboko u sebi oprostili sve što su zbog njega propatili, jer to isto more gura ih, hrani i nosi naprijed. Ni jedne riječi o svojoj neustrašivosti, hrabrosti i slično u skladu s onom poznatom Platonovom izrekom da je hrabar samo onaj tko se boji onoga čega se treba bojati. . .

Jednom samo, kažu, uvrijeđeno je more.

Bila je potpuna bunaca, — kao u džinovskom zrcalu ogledale su se kuće, barke i obala. . . sunce se upravo rađalo, na nebu ni oblaka.

Spremala se družina poći ribat kanjce.

Ali, ni da takne. . . ma ništa: neće pa neće.

— Ljudi, došlo mi se pomokrit. . .

— Pišaj u more, ko ti brani. . .

— Ma što pišat? Ja bi se sad u njega posro kad je ovako, — rekao je jedan.

Nitko tu duhovitost nije popratio smijehom. . . samo su pogledali jedan drugoga kao da se ranije nikada nisu vidjeli.

Razgovor se nije dalje vodio. Jer, svako naklapanje u uzbuđenom stanju ništa ne kazuje.

Svi su mislili da je najbolje da se što prije zaboravi ovo jutro.

Svašta se ljudima dešava, nije to ništa, — obično se kaže, razveže čovjek o svačemu pa izleti i poneka glupost. Jednostavno, nije u čovjekovoj prirodi da priznaje poraze, nije ni u ribarevoj, nikad neće priznati da je poražen, ali kad je riječ o moru druga je stvar. Jedino pred njim ti čvrsti ljudi, stariji po izgledu nego po godinama, naviknuti na borbe s njim skidaju kapu i priznaju mu snagu. I ne dopuštaju nikome da ga vrijeđa. . . nikako. . . ni na jedan način. I čude se kad i učeni ljudi vrijeđaju more: kad govore o njemu kao o dobroćudnom i čarobno lijepom elementu koga su pobijedili i nametnuli mu svoju volju.

— Ma kakvi. . . to nit je bilo nit će ikada biti, po ribarskom mišljenju ti su ljudi uzalud išli u školu.

A djeca ribarska slušaju sve te priče i još zarana uče školu mora, vesala i mreža. Najdraža zabava im je ribanje. . . od mora se razbole, morem se liječe, more i sunce prekrili su im tijela zlatno-bakrenom bojom, životnom snagom i radošću: crvenih obraza i lakomih očiju u svom istinskom elementu dovoljni su sami sebi pa im djeca došljaka više sliče na ptice selice koje nikad mirne uzalud troše snagu u beskorisnoj težnji da se nečim dokazuju, a čestito ne znaju ime ni jednoj ribi, ne poznaju ni jedan motor, ne razlikuju barku od leuta, ne znaju ni jednu priču o starim ribarima i pomorcima njihova otoka niti su vidjeli otoke kako su lijepi kad se gledaju iz daleke pučine: samo ravna linija sa sivoplavim brdima iza sebe.

A taj ponos na sebe i svoje, što se rada zajedno s njima stalno je prisutan i dalje, jača i prenosi se s jednih na druge. Na te ih dane podsjećaju i danas razni predmeti iz tih razdoblja: čuvaju ih ljubomorno kao dokaz da su i oni nekad bili netko i nešto, — gledaju na njih s pobožnom predanošću kao na vrijedne dokumente o vlastitom značaju. Iz iscrvotčenih okvira oštra pogleda i ufitiljena brka gledaju samodopadno precizirajući one koji su nekad na društvenim ljestvicama bili poneku stepenicu iznad njih, a pojedini njihovi predmeti, brodski papiri, udžbenici, pomorske mape i slično postavljeni su u kućama na istaknuto mjesto. A posebno slike drevnih jedrenjaka kako punim jedrima žure nekud daleko. . .

Jer, prije svega i iznad svega Šipanji su pomorci.

Da, da, točno ste pročitali, — i na to su posebno ponosni.

Ništa za to što sve to može nekome izgledati pomalo i čudno.

Ovdje sve to znači stanovitu mudrost kojom se uspostavlja određena ravnoteža i nastavlja smisao življenja čak i kada se želje pred stvarnošću savijaju u sve većem luku.

x x x

U svakom mjestu uz more, u čemu ni Šipan nije iznimka, ima poneko tko život shvaća sa njegove šaljive strane, kakav je bio i Jozo Malatesta; ni izdaleka nije bio takav kako bi se po prezimenu moglo zaključiti. . . ni govora, bio je huncut, kako kažu Šipanji. Nema točne definicije kakova je to vrst ljudi, što zapravo znači ta riječ, ali najbliža je onoj: sve lijepo, sa svakim dobro ali koji, na kraju krajeva, ipak znaju svome svecu post.

Jednostavno rečeno Jozo je kroz život išao držeći se primjera svojih uzora, a ne po vlastitim sklonostima, pa je te primjere presađivao na Šipan ne brinući se da li je taj otok plodno tlo za njih ili nije. Nije se ženio, malo je radio, više ljenčario, a što bi zaradio pojeo bi i popio. A to je dovoljno da su otčেকে ženice počesto na njemu brusile i onako oštre jezike.

Kupio bi Jozo najboljeg mesa i idući kroz usku seosku ulicu put svoje kuće sam za sebe govorio, ali, dabome, dovoljno glasno da ga i žene čuju:

— Jesi Jozo pametan čovjek. . . evo, da si slučajno oženjen morao bi ovaj bokun mesa podijeliti sa ženom, a ovako sav je tvoj. Najedi se, napi se, lezi i počini, a neka radi onaj kome je veća potreba nego tebi.

A žene otočke, uvijek načuljena uha za sve što se vani događa, izašle bi na prozore i u horu na Jozu navalile svakakvim rječetinama:

— Sam ćeš i krepati, đavola izio i popio. . .

A on bi mirno, kao da ih ne čuje i kao da se to na njega i ne odnosi samo polagano nastavio ulicom i dalje sam za sebe govorio: pametan, nego što nego pametan, jer bi ovako Jozo i nad tobom tresle gaće. . .

Drugi put bi kupio najbolje ribe. I sve bi bilo isto, samo bi uz ženu dodao i djecu i ostalu rodbinu, a žene bi svoj monolog proširile i na njih, posebno žaleći djecu: »Ma ljudi moji ove beštije od čovjeka, ni djeci ne bi dao bokunčić ribe. . . sve sam polabat, dabogda crko od gladi. . .

Vragoljasta je bila i Ore Cvjetković, vesela i za šalu uvijek spremna Šipanjka.

. . . Jednog je dana pozvala na čašicu župnika i njegova slugu, pa je u župnikovu čašu nalila kvasine, a u svoju i crkvenjakovu dobroga prošeka.

— Dobrodošli. . . napimo se. . . nazdravlje velečasni. . .

Svi se prihvate čaša i potegnu po dobar gutljaj.

. . . P. . . p. . . pppp. . . p. . . iskašljava i pljučka župnik iz usta kvasinu, a Ore i crkvenjak mljacakaju jezikom i slade svaki gutljaj blagoslivajući zemlju gdje ovakvo grožđe rađa i ruke koje ga ovako znalački u vino prerađuju.

— U ime oca i sina, — ma kakav prošek, što je vama dvojici?

. . . Ali velečasni, oli bi mi ovako sa užitkom pijuckali kvasinu?

I što će župnik? Kad ti dvojica kažu da si pijan počni teturati i pođi u krevet, pa je tako i župnik popustio da slučajno ne bi uvrijedio gospođu Oru.

Ali najgore od svega je bilo što je crkvenjak kasnije po selu pričao da mu se sve čini kako sa velečasnim nije sve u redu jer više nije u stanju da razlikuje prošek od kvasine.

A stara Vice iz Vojnova sela?

Imala je dvije kćeri, lijepu Rosandu i grubu Marunku: tko zaprosi Rosandu mora dati Vici 400 fforina, a tko dođe prositi Marunku Vice će njemu dati dvjesto fforina. Ali po svemu se čini da je za lijepu tražila previše, a za grubu nudila premalo, pa su obe ostale usidjelice.

I što siromahu čovjeku preostaje u takovim uvjetima nego da iz jednog duga srlja u drugi, pa se tako i Vice zadužila do grla: češće i više je pozajmivala a rjeđe i manje dugove vraćala.

— Valja vratit dug Vice, — podsjećali bi je na obavezu oni koji su joj novac posudili.

— Znam i ja, ma oklen, odgovarala bi im Vice, malo bi podigla suknju i rekla: ako ćeš naplatit možeš jedino odavlen. . . s jedne ili s druge strane pa s koje hoćeš, meni je svejedno, ali para ti nema. . . A ako ti nije velika preša pričekaj još malo pa ću ti pola vratit kad umrem a ostali dio kad uskrsnem. . .

A raskoš tih riječi u skladu je s ambijentom u kome je izrečen; možda je sve to zanimljivije njima

nego drugima, ali ništa nema neobičnije u ribarskom selu nego kad je u njemu bunaca i kad je sve svedeno jedino na razgovor je li bilo ribe ili se praznih mreža vratilo kući, — kad nad kućama, barkama i morem lebdi jedino pečat teškog umora, očekivanja i napregnutosti. . . kad jedan dan u svemu drugome naliči. . .

Mogu i oni sebi priuštiti malo rasonode na otočki način: olakša čovjek tako dušu pa mu u stalnom odricanju i neimaštini nekako lakne, pogotovo kad je reagiranje na šalu izazvalo očekivani efekat. Jer, tako je na Šipanu: štogod se radi valja činiti znalački, — ponosno a ne ponizno.

Dosta je toga danas drugačije na ovom otoku pa ni ribarske svađe nisu ono što su nekad bile. Reče čovjek čovjeku ponešto, porječakaju se, ali ih ta ljutnja brzo prođe. Zapravo, pravih ribarskih svađa više i nema.

Danas se jedni prema drugima ponašaju uzdržano i to je postalo općeprihvaćenom i ustaljenom praksom. A nekad, u danima o kojima se danas kao o prošlosti govori, požutjeli arhivski papiri navode kako su svađe ribara na Šipanu bile česte i burne: izricane su stroge kazne za prestupnike, ali ni to nije moglo obuzdati vrelu ribarsku krv da ne prokljuća, a tad je teško tu iznenadnu bujicu srdžbe i gnjeva zaustaviti.

Sve bi počelo od ničega, sitnice, kakove ludosti. . .

Dovoljna je nekad bila i jedna jedina riječ ili šala, ne iz pakosti već iz zabave: netko na šalu odgovori šalom pa sve prođe mirno, ali nije čovjek svaki dan raspoložen ni za šalu, prekipi mu zbog nečega pa ne ostaje dužan. Najbolje bi bilo tada šutjeti i ne odgovarati, ali ribar nije naviknut da se potčinjava: u tim momentima obuzme ih neka razmetljivost i pretjerana uvjerenost da su u pravu pa brane svoj ugled jer i on je čovjek. . . ne želi da se drugi miješaju u njegove stvari pa zapljučte uvrede a dođe i do šaka. Dogodi se da i naoko mirnim i do tada neprimjetnim ljudima sijevne u očima plamen mržnje što pojačava i onako mučan i tugaljiv utisak, pogotovo što u određenom momentu ti isti ljudi pokažu i drugu stranu svoga ja: osjećajnost i živo razumijevanje i svojih i tuđih nevolja pa je čovjeku teško povjerovati da se radi o istom licu.

Ne, nemojte kazati: budale nitko ne sije već one same ničū. . .

Pokušajte ih shvatiti: živjeli su sirotinjski oskudno pa se u takovim prilikama svaka riječ drugačije zasnjeća u pamćenje i bolno odražava zagorčavajući i onako težak ribarski život. . .

Svaki od njih u sebi je sanjao o nečemu gotovo nemogućem i taj vječiti nemir glasno izražavan i ta čudna grozničavost i nestrpljivost da se bar neka želja ostvari stvarale su od ribara komplicirane prirode. Čitav život nosili su u duši jad, jer ribar ne voli da se nikome povjerava niti da pokazuje svoja nadanja i snove. A od stalnog nezadovoljstva do netrpeljivosti samo je korak razmaka. Sve se to nataloži u čovjeku i samo čeka povod da iznenada bukne. I kad u takovom raspoloženju glasno reče što misli, ljudi ih pogrešno shvate: gube iz vida mnoge uvjete koji se samo u stvarnosti mogu razumijeti, pa vide u njima samo vanjsku, odvratnu i svađa-

lačku crtu i ne misleći da i oni znaju biti kao i drugi ljudi i pričati prijateljski, pronicljivo i razborito.

Svakog ribara novac se duboko doimlje, a novaca nikad dosta.

Razmetljivo su zadovoljni kad novčanica zašušti u ruci. Toliko im je on mnogo nedostajao i značio u životu.

A jedva da je i danas mnogo drugačije pa je i sada regulativ za odnose među otočanima: svi su u

boljem položaju, sami su sebi gazde, riba se lovi, cijena joj je dobra... radi se, zaradi se, — dinar ne manjka. Gradi se, unapređuje se i želi više, svima se žuri, svakome vremena fali.

I svada nema.

A i shvaćanja su drugačija: valja raditi i živjeti... I zaboraviti ako je nekad nešto među susjedima bilo.

Jer, život je ljudski prekratak... .

**Izdavač i potpisnici Društvenog dogovora o izlaženju časopisa
»N A Š E M O R E«**

Socijalistički savez radnog naroda — Dubrovnik

Klub pomoraca »Miho Pracat« — Dubrovnik

Samoupravna interesna zajednica za kulturu općine Dubrovnik

Skupština općine Dubrovnik

Atlantska plovidba — Dubrovnik

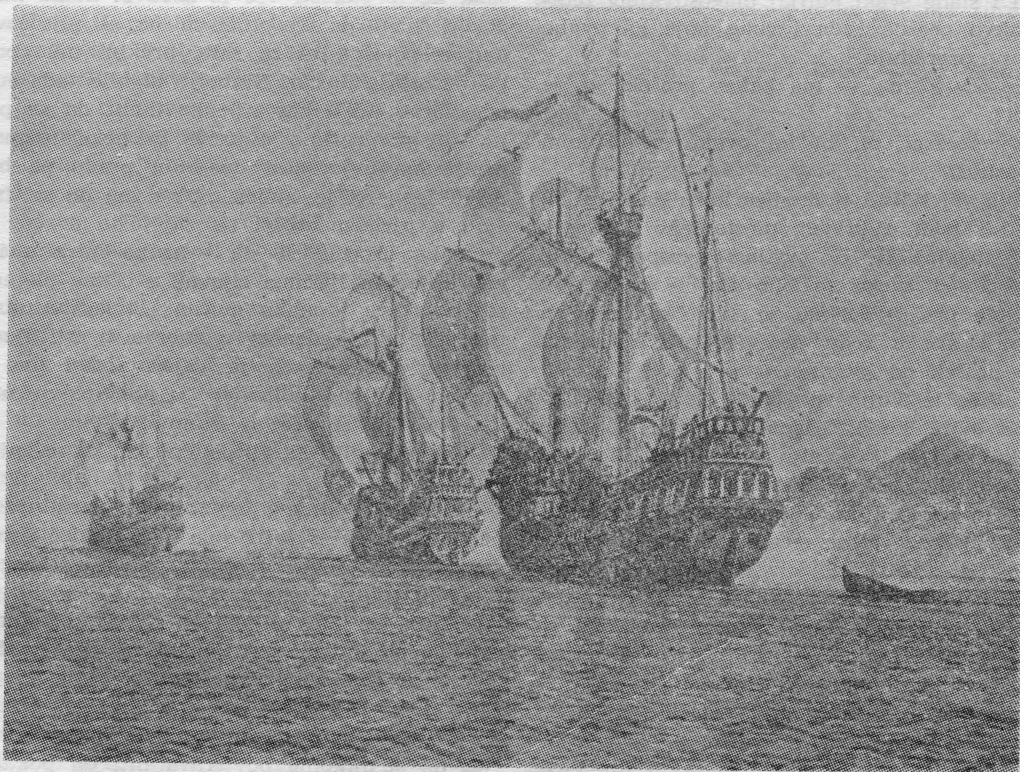
Luka Dubrovnik — Dubrovnik

Meditranska plovidba — Korčula

**Društvo za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije u
Dubrovniku**

Općinsko vijeće SSH — Dubrovnik

Biološki zavod — Dubrovnik

**ŽELE DA SVI ČITAOCI
U POTPUNOSTI BUDU ZADOVOLJNI ZNANSTVENIM,
STRUČNIM I ZANIMLJIVIM PRILOZIMA NA
STRANICAMA ČASOPISA »NAŠE MORE«**